

Олександра Степанська

Культуротворчий та мистецький потенціал священницької родини Поділля: наукова рефлексія над спогадами Ніни Драй-Хмари

УДК 78.03+821.621.2

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2025-4.16>

Олександра Степанська
кандидат мистецтвознавства,
викладач музично-теоретичних дисциплін
Музичної Консерваторії у м. Барселуш
(Португалія)
ORCID: 0009-0009-6605-6684

Стаття надійшла у редакцію: 15.10.2025

Стаття прийнята: 07.11.2025

Опубліковано: 22.12.2025

Статтю присвячено історії однієї з розгалужених українських родин, яка сформувалася у священницькому середовищі на українському Поділлі, до якої увійшли декілька поколінь Длугопольських, Киселевичів, Яструбецьких та Кравз-Тарнавських. Метою статті є культурологічний та мистецтвознавчий аналіз спогадів Ніни Драй-Хмари, а також реставрування генеалогічних і дружніх зв'язків представників священницької громади Поділля та їхніх нащадків, зокрема тих, які стали важливою ланкою Розстріляного Відродження. Методологію дослідження визначили методи культурно-соціальної антропології, мистецької генеалогії, мемуаристики та музичної регіоналістики. Вони дали змогу прослідкувати причинно-наслідкову послідовність різноманітних явищ, скоригувати або ввести до обігу нові дані та відновити локальну історію, а також максимально об'єктивно реставрувати загальну картину виявлення культуротворчого та мистецького потенціалу української інтелігенції, що була сформована у священницькому осередку Поділля. Доведено, що «Зустрічі» дають змогу усвідомити, в який спосіб в україноцентричних священницьких родинах формувалася морально-етичний та культурний «кодекс цінностей». Саме з таких осередків вийшла частина української інтелігенції, зокрема композитор Микола Леонтович; його друг, адміністратор капели «Думка» Гнат Яструбецький; актор та директор Рівненського Театру Анатоль Демо-Длугопольський. В свою чергу, до родини Длугопольських приєдналися поет і науковець Михайло Драй-Хмара; музикознавець та директор Інституту ім. М. Лисенка Микола Грінченко; історик, учень М. Грушевського, священник Михайло Карачківський. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень, які полягають у глибинному вивченні діяльності священників Поділля та їхнього внеску в українську культуру, зокрема музичну.

Ключові слова: священники Поділля, Михайло Драй-Хмара, Ніна Драй-Хмара, священник Петро Длугопольський, Кравз-Тарнавські, культурний «кодекс цінностей», українська музична культура.

Постановка проблеми. Починаючи з кінця XVIII ст., повсякденність церковної громади Поділля виступала важливою складовою частиною українського історико-культурного та мистецького процесу. Великий внесок в опис та збереження інформації про церковне подільське життя здійснив кандидат богослов'я, історик та етнограф Юхим Сіцинський (Сіцинський Юхим Йосипович), створивши не одну ґрунтовну працю. Наслідком жовтневого перевороту стало знищення цілого прошарку духовенства, як *musical culture* боролося за автокефалію, нащадки якого були репресовані, вислані або емігрували за кордон. Будь-яке висвітлення життя священницьких громад припинилося у 1920-х роках XX ст., а сам Ю. Сіцинський помер у жаклих умовах у 1937 році. З початком Незалежності пошвидко вичерпалися генеалогічні пошуки, в яких поставали питання причетності до українського духовенства. Проте відсутність інформації та розпорошеність українських архівів ускладнювали та й досі ускладнюють пошуковий процес. Особливо це стосується Поділля – Вінниці, Кам'янця та інших міст. Так, за словами дослідника Ю. Легуна, «визначальною рисою розвитку родознавства на Вінничині слід назвати надзвичайно поганий, якщо не найгірший в Україні стан збереженості архівних документів генеалогічного характеру» (Легун,

2013, с. 56). Хоча в останні десятиліття гуманітарні науки (історія, літературознавство, музикознавство) цікавляться генеалогічною “terra incognita”, вона досі потребує осмислення, що підтверджує актуальність реінтерпретації історії священницької родини, представленій у спогадах Ніни Драй-Хмари та її зв'язків з українською музичною культурою.

Спогади Ніни Драй-Хмари – дочки священника Петра Длугопольського та дружини поета Розстріляного Відродження, одного з київських неокласиків Михайла Драй-Хмари – потрапили в Україну з Америки тільки у 2002 році і були надруковані під назвою «Зустрічі» (Митці на прицілі. Михайло Драй-Хмара, 2018, с. 421–456). Раніше вони не ставали об'єктом історико-культурного осмислення у контексті мистецької генеалогії, мемуаристики та музичної регіоналістики.

У спогадах авторка подала безліч фактів непростого життя своєї численної церковної родини, родини чоловіка Михайла Драй-Хмари або їхнього оточення. Якщо всі твори вченого-поета у згаданому виданні супроводжуються детальними коментарями, до «Зустрічей» Ніни Длугопольської не додано жодної примітки. Зазначимо, що спогади доволі мозаїчні та фрагментарні, дати, факти й імена часто «розкидані» у часі та просторі, тому

цілісну картину історико-культурних подій можна відтворити, тільки ретельно аналізуючи та синхронізуючи дані. Якщо також врахувати, що покоління, про яке пише авторка, було «викошене» наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років, то реконструкції родинно-дружніх зв'язків являють собою нелегке і кропітке завдання в аспекті культуротворчого та мистецького потенціалу.

У спогадах висвітлюється життя священицьких спільнот, у середовищі яких не тільки формувався український культурно-моральний «кодекс цінностей», але й продукувався яскраво виражений музичний (мистецький) потенціал. З таких спільнот вийшли відомі представники української мистецької інтелігенції, зокрема композитор Микола Леонтович, його друг, адміністратор капели «Думка» Гнат Яструбецький, актор та директор Рівненського Театру Анатоль Демо-Длугопольський, учениця М. Леонтовича та лібретистка його опери «На Русалчин Великдень» Надія Танашевич, історик української культури Кость Широцький. В свою чергу, до родини Длугопольських додаються, окрім Михайла Драй-Хмари, музикознавець та директор Державного музично-драматичного інституту імені М. Лисенка Микола Грінченко; історик, учень М. Грушевського, священик Михайло Карачківський. Майже всі вони потрапили у жорна репресій, вплинули згодом на формування покоління Розстріляного Відродження¹.

Аналіз актуальних досліджень. Окрім спогадів Ніни Драй-Хмари, використана джерельна база розвідки структурується у декількох складниках. Перша – це сучасні розвідки, які вивчають історико-церковну проблематику, локальну (регіональну) культурологію та мистецтвознавство або ті, що є міждисциплінарними. Друга – творчість та епістолярії Михайла Драй-Хмари. Третя – архівні матеріали та видання, сімейні спогади й генеалогічні дослідження, які додатково допомагають у розкритті теми.

У фокус першої джерельної групи потрапили матеріали з історії православної церкви (І. Власовський (1957), Ю. Бойко-Блохін (1987)) та діяльності священиків Поділля (Ю. Блажевич (2018), О. Кошель (2020), А. Губар (1999)), які допомогли висвітлювати культуротворчий та мистецький потенціал феномена. Зокрема, в деяких з них можна знайти згадки про батька Ніни о. Петра Длугопольського, що підтверджує його помітну роль в історії української церкви до 1940-х років. Регіональне видання (І. Ямковий (2016)) присвячене

подільському селу Глибочок, що й донині розташовано на мальовничій річці Південний Буг; воно мало символічне значення для авторки і неодноразово згадується на сторінках її мемуарів. Багато інформації подано у працях дослідниці Вінницького музею Лариси Семенко «Їх поєднала пісня Леонтовича» (Л. Семенко (2007)) та «Наш тихий геній Леонтович» (Л. Семенко (2024)), в якій зібрані всі можливі документи про композитора, а також досліджений його священицький рід. Важливість цих праць важко переоцінити, проте період викладання М. Леонтовича у Тульчинській єпархіальній гімназії у передреволюційні роки (1908–1917) висвітлений неповно. Зокрема, до праці не увійшли відомості про спілкування композитора із сім'єю Длугопольських. Проте Ніна не тільки була ученицею композитора: спілкування відбувалося на рівні священицьких родин.

До другої джерельної групи належать твори та епістолярії Михайла Драй-Хмари (2018), які дають змогу доповнити імена та факти «Зустрічей». Інформаційно насиченою є стаття Н. Вусатюк (2024), де вперше опрацьовані біографічні дані дочки поета, піаністки та дослідниці Оксани Ашер. Матеріали були передані в Україну її сином у 2023 році. До третьої групи можна віднести архівні справи та дореволюційні довідники, доступності яких сприяло оцифрування документів, а також надруковані або усні спогади нащадків тих, хто згаданий у праці Ніни Длугопольської. Серед них, зокрема, дочка Миколи Грінченка (А. Грінченко (2009)), театральна діячка Анна Кравз-Тарнавська (нар. 1957), що проживає у передмісті м. Ліон (Франція). До цієї групи можна віднести й листування з уродженцем Поділля Олександром Горобцем (1950–2025), відомим українським журналістом та письменником, незадовго до його смерті.

Мета статті полягає у культурологічному та мистецтвознавчому аналізі спогадів Н. Драй-Хмари, а також реставруванні генеалогічних та дружніх зв'язків представників священицької громади Поділля та їхніх нащадків, зосібна тих, які стали важливою ланкою українського Розстріляного Відродження.

Методологія дослідження. У процесі опрацювання «Зустрічей» Н. Драй-Хмари було використано методи культурно-соціальної антропології, мистецької генеалогії, мемуаристики та музичної регіоналістики. Вони дали змогу прослідкувати причинно-наслідкову послідовність різноманітних явищ, скоригувати або ввести до обігу нові дані та відновити локальну історію, а також максимально об'єктивно реставрувати загальну картину виявлення культуротворчого та мистецтвознавчого потенціалу української інтелігенції, що була сформована у священицькому осередку Поділля.

Результати та їх обговорення. Ніна Длугопольська дожила до поважного віку – більше ста

¹ Дві сестри Ніни стали дружинами видатних українських діячів: Олена побралася з істориком Михайлом Карачківським (вони емігрували разом з Ніною під час війни), молодша Лідія віддала серце Миколі Грінченку – видатному музикознавцю, ректору Державного музично-драматичного інституту імені М. Лисенка у 1924–1928 роках. Авторка статті ще в дитинстві спілкувалася у Львові з єдиним братом родини – Миколою Длугопольським та його дочкою, викладачкою фортепіано Марією Миколаївною Длугопольською.

років, половина з яких пройшла в Україні, половина – в Америці. Залишена нею епістолярна спадщина стосується українського періоду її життя – бурхливого, щасливого і водночас трагічного. «Часи були такі, що листів не писалось і зустрічей уникалось», – зазначала авторка (Митці на прицілі, 2018, с. 439).

Географічне поле мемуарних координат реалістично віддзеркалює історичні процеси першої половини ХХ ст.: Поділля (дитинство і Тульчинське Єпархіальне училище), Київ (навчання; знайомство та одруження з Михайлом Драй-Хмарою, 1910–1914), Петроград (студіювання М. Драй-Хмари, спілкування з українською громадою та родичами Кравз-Тарнавськими, 1915–1917), Український університет Кам'янця-Подільського, в якому за головування Івана Огієнка відбувалося становлення української автокефалії та різногалузевих наук (1918–1923), Київ (1923–1933/43, до арешту, заслання, страти М. Драй-Хмари та еміграції Ніни під час війни в Європу, а потім – в Америку).

У спогадах Ніни Драй-Хмари відкривається життя та побут священиків Поділля: їхні виховання та вподобання, церковні обов'язки, моральні принципи як у сім'ї, так і до селян, україноцентричність; любов до читання, знань, мистецтва; відкритість до контактів, гостинність, прихильність до кулінарної вишуканості тощо. Особливу увагу родина Длугопольських приділяла музичному вихованню.

Авторка спогадів була найстаршою з шістьох дітей священика Петра Длугопольського. З церковної родини походила і її мати Анна Антонівна (Киселевич). Її батько був енергійним, жвавим, ентузіастом та ідеалістом. «Він ніколи не був ні холодний, ні теплий <...> Завжди запальний, завжди щирий, а передусім розумний» (Митці на прицілі, 2018, с. 432). Схожі риси Ніна побачила потім і у студента М. Драю – свого майбутнього чоловіка, який, як й інші філологи, здавався ідеалістичним, відірваним від землі; більше задивлявся в небо, аніж в наземні блага (Митці на прицілі, 2018, с. 432).

Ніна Длугопольська підкреслює дружні стосунки, які склалися в родині. За церковними постулатами, сім'ї відводилася принципова роль у формуванні особистості. Так, наприклад, у закритому Тульчинському єпархіальному училищі, де навчалися діти Длугопольських, однією з тем шкільних творів з дидактики була така: «Сім'я як фактор морального виховання дітей» (Православне Поділля, 1906, с. 108). Підтвердженням теплих стосунків у фамільному осередку можна вважати також вірш «Лист до Оксани», створений М. Драй-Хмарою у 1934 році, коли репресії вже набирали обертів. В ньому він з теплою згадує всіх членів великої священицької родини.

Про те, що стосунки була дружніми та чуйними, свідчать багато фактів. Спочатку сестри

Длугопольські допомагали Миколі Грінченку доглядати його хворого сина у Кам'янці (Грінченко, 2009, с. 79), потім носили передачі на Лук'янівку заарештованому М. Драю, надсилали йому посилки у заслання. Також сім'я Миколи Грінченка з Лідією Длугопольською, які мешкали разом зі Старицькими на «квадратних метрах» арештованих тоді Черняхівських (Грінченко, 2009, с. 81), прийняли до себе дружину й дочку Драй-Хмари після їхнього повернення з Башкирії (Вусатюк, 2024, с. 25). За іронією долі, вони зайняли «площу» заарештованого сина Оксани Старицької – Ярослава Стешенка, з яким у Гулазі, незадовго до страти обох зустрівся Михайло Драй-Хмара (Митці на прицілі, 2018, с. 294).

Багато сторінок «Зустрічей» присвячено отцю Петру Длугопольському – сину протоієрея та члена Кам'янець-Подільської консисторії. Привертає до себе увагу ставлення священика до селян: воно було сердечним, а багатьом сільським учням він допоміг і «сприяв виучитись» (тобто набути якогось фаху). В селі завів кооперацію, Позичковий банк, «Чайну», і все це робив, шукаючи, якби прислужити народові» (Митці на прицілі, 2018, с. 433). Жертовність отців мала й зворотний бік, а часом призводила до негативних наслідків. Так, під час служіння у с. Соколівка отець чудом уникнув висилки до Сибіру за те, що ніби підняв аграрні бунти проти поміщиків. Проте його наполегливість і боротьба привели до того, що засуджених повернули із заслання додому.

Сучасні дослідження підтверджують, що випадки відстоювання прав селян церковниками не були поодинокими. Так, у статті «Роль православно-духовенства правобережної України у захисті прав і свобод селянства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» автор розглядає процес формування українських патріотично налаштованих груп, які належали переважно до спадкових священицьких родин: «Вони часто були в опозиції до світської та духовної влади, виступали проти русифікації церкви, активно відстоювали соціальні права пастви, насамперед селянства» (Кошель, 2020, с. 46). Можна впевнено сказати, що Петро Длугопольський був представником саме такого прошарку духовенства; це ж стосувалося і його родини.

У своїх спогадах Ніна Длугопольська декілька разів наголошує на тому, що свідоме українство формувалося як в родині батька, так і в їхньому оточенні. Серед різноманітних газет різного напрямку виписувалась українська «Рада». Один з братів-священиків її батька – Клим – у 1920-х роках мав чітку проукраїнську позицію та вже в ті часи був щирим українцем (Митці на прицілі, 2018, с. 437). Священник служив у с. Зеленча, а 16 червня 1916 року був призначений депутатом «на єпархіальний з'їзд 3-го Кам'янецького округу»

(Православне Поділля, 1915, с. 6). Клим Длугопольський трагічно загинув у 1921 році у Кам'янці: коли до нього прийшли комісари – представники нової влади – священник вкоротив собі віку.

Про другого батькового брата – Арсенія – зазначено те, що у 1917 році він вже був свідомим українцем². Такою ж ідейною спрямованістю відзначався і його син Анатолій – відомий танцюрист, митець, письменник. А. Демо-Довгопольський (псевдонім) захищав українську незалежність під час Карпатської Січі, де керував мистецьким роєм, а з початку 40-х років став актором та режисером Рівненського драматичного театру і особливу увагу приділяв українській драматургії³. У 1943 році був страчений німцями.

На особливу увагу заслуговує інформація про контакти Длугопольських з Миколою Леонтовичем. Композитор викладав у Тульчинському закритому єпархіальному училищі у 1908–1918 роках, а батько родини був там членом шкільної ради та брав участь в екзаменаційних сесіях. Як згадувала потім одна з випусниць Інна Шероцька-Кравчук, училище було дуже замкненим. Проте це давало можливість зберігати український дух. «Священники по подільських селах, – пише вона, – що їх доньки виховувались у Тульчинському ліцеї, були здебільшого абсолювентами Кам'янець-Подільської духовної семінарії і, живучи серед українських селян, зберігали теж у своїй хаті українську атмосферу» (Семенко, 2024, с. 655).

В закладі приділяли серйозну увагу музиці та церковному співу. Вступаючи в училище, абітурієнти повинні були відповідати певному рівню музичних вимог: знати «звуки довгі та короткі. Ноти: ціла, половинка, чверть, восьма, ноти з крапкою (квадратні та круглі). Тетрахорди (перші чотири ступені діатонічної мажорної гами). Усі гами. Нотоносець. Ключі: соль, фа та цефаутний. Поняття про тон і півтон. Концепція інтервалу. Інтервали, побудовані на першому щаблі гами. Писання нот (списування)» (Православне Поділля, 1915, с. 25). В перші роки навчання Ніни в училищі було п'ять викладачів співу, серед них були й випускниці консерваторії (Православне Поділля, 1906, с. 103).

Зі спогадів можна дійти висновку, що між священницькими родами існували професійні і дружні

зв'язки. Так, Ніна згадує, що влітку 1910 року її «взяли на весілля сестри Дмитра Миколайовича Леонтовича (композитора). Він був мій учитель фізики»⁴ (Митці на прицілі, 2018, с. 453). Скоріш за все, це була сестра композитора Марія, також випускниця Тульчинського училища, яка серед інших наук навчалась також співу. «На початку 1910-х років стала дружиною професора, кандидата богослов'я Костянтина Єрофійовича Храневича» (Семенко, 2024, с. 70).

Хоча Ніна подала тільки єдину згадку про контакти з українським композитором у Тульчині, вони, вірогідно, продовжувались і в подальших роках. З 1918 року Ніна, її брат, сестри, Микола Грінченко (майбутній чоловік Лідії Длугопольської) та Михайло Драй-Хмара навчалися чи працювали в Українському університеті Кам'янця, де також був композитор. Як зазначає Л. Семенко, з Леонтовичем Микола Грінченко «познайомився восени 1919 року у м. Кам'янець-Подільський. Разом співпрацювали з українським національним хором під орудою Павла Бутовського та брали участь у культурному житті міста» (Семенко, 2024, с. 451). У 1920-ті роки, після трагічної смерті митця, музикознавець був членом президії Музичного товариства імені М. Леонтовича і присвятив композитору наукові розвідки.

П. Длугопольський неодноразово брав участь в єпархіальних з'їздах. Це було, зокрема, в Тульчині, на Другому єпархіальному з'їзді духовенства та мірян Поділля 9–15 грудня 1917 року (Блажевич, 2018, с. 48). Хоча достеменно не відомо, як склалася його доля після жовтневого перевороту, можна уявити, що вона була трагічною. Проте деякі поодинокі відомості свідчать, що йому вдалося пережити 1930-ті роки. В епістолярній спадщині М. Драй-Хмари час від часу також зустрічаються згадки про відвідини батьків дружини.

Відомо, що П. Длугопольський брав участь у зустрічі автономістів у 1941 році. У діаспорянському журналі «Український історик» наприкінці 1980-х років був опублікований «Важливий документ церковної ради Української автокефальної церкви з 1941 року» (Бойко-Блохин, 1987), який є протоколом засідання, що відбулося 20 грудня 1941 року. Протопресвітер Петро Длугопольський зазначений першим у складі Церковної Ради. «Я старий священник, – почав він свій виступ, – сам був членом Всеукраїнського Церковного Собору у 1918 році <...> Я син українського народу» (Бойко-Блохин, 1987, с. 135). Далі він стисло описав свою чітку позицію у відстоюванні Автокефальності, в якій українській церкві декілька разів було відмовлено, і підкреслив, що серед них немає слов'ян, а є українці, що не можуть проводити

² В інтернеті розміщений лист Комісара при Подільській духовній консисторії А. Длугопольського Міністру сповідань УНР І. Огієнку про необхідність інформувати населення, що датований 12 травня 1920 року.

³ Як свідчив у 1944 році новий директор Рівненського обласного театру, росіянин В. Вікторський, Демо-Довгопольського на посаду директора висунули українські націоналісти. Це, на його думку, обумовило спочатку небажання прийняти Вікторського до трупи театру. З іншого боку, погляди митця цілком відображалися у вибраному українському репертуарі, а про успішну діяльність трупи у 1941–1943 роках писали газети «Світлий промінь», «Волинь», «Український вісник» (Берлін), «Нове українське слово» (див.: libraria.ua/search/?Search=Демо-Довгопольський&fbclid=IwZXh0bG9hZm90CMTAAAR2DNjQW1znrVOWB8B_eGs2eWWaCuL-CK1aQbg-BmhKg07NjJNiDyp7HPJM_aem-D2zcZKAB7zu_Dqgr3B6Yaw).

⁴ Не варто звертати увагу на перестановку ім'я та по-батькові. Авторка писала спогади у дуже поважному віці, помилитися могла як вона, так і редактор.

службу Божу українською мовою за браком книжок (Бойко-Блохин, 1987, с. 135).

А. Губар зазначає, що відроджена Церковна Рада УАПЦ тоді, «хоч і не мала офіційного статусу, проте була найбільш впливовим і найактивнішим осередком українства» (Губар, 1999, с. 14). Остання згадка про П. Длугопольського датована 1 серпня 1942 року: в цей день священник видав метричний випис своїй онуці Оксані Драй-Хмарі на запит Київської консерваторії (Вусатюк, 2024, с. 23).

«Зустрічі» Н. Драй-Хмари допомагають усвідомити, в якій спосіб відбувалася комунікація між різними діячами священницької громади, представниками влади, аристократичною верхівкою, де музиці та культурним розвагам відводилася важлива роль. З 1906 року сім'я Длугопольських мешкала у селі Тростяничок Ольгопольського повіту у великій та затишній садибі на березі Бугу, яка відразу стала центром громадського спілкування (Митці на прицілі, 2018, с. 447). В різні церковні свята, як-от бал на Петра і Павла, садиба готувалася для культурного розважання – виносили меблі з кімнат і танцювали. Проте священник піклувався і про народні верстви – бал влаштовувався біля церкви для парубків та дівчат (Митці на прицілі, 2018, с. 431).

Основна роль у цих прийомах відводилася Анні Антонівні Длугопольській: вона не тільки була гарною господинею, але й могла грати не лише для танців (Митці на прицілі, 2018, с. 431). Можна припустити, що її репертуар включав серйозні фортепіанні твори саме для слухання.

Однією з ключових фігур спогадів є дідусь по матері, священник Антоній Адамович Киселевич, «павловський дідусь». Вдалося встановити, що він служив у невеличкому селі Павлівка, що розташовано між містечками Крижопіль та Бершадь. Саме по родинній лінії дідуся відбувалося тісне родинне спілкування і виникло перше кохання Ніни. Родичам дідуся вона присвятила більшість сторінок своїх спогадів. «Напроти нас за Бугом було село Глубочок, але вже Гайсинського повіту <...> Там був священником Яструбецький – наш родич, бо бабушка Фрузя приходилася тіткою мамі по Павловському дедушці. Це була дуже цікава родина» (Митці на прицілі, 2018, с. 448). Єфросінія Адамівна Киселевич – дружина священника Іоана Яструбецького – доводилася рідною сестрою Антону Киселевичу⁵, дідуся Ніни. Спілкування з родичами поживалося після переїзду Длугопольських у Тростяничок, тобто приблизно з 1906 року.

Подружжя належало до церковних династій Яструбецьких-Киселевичів, представники яких

Рис. 1. Сім'я священника І. Яструбецького. Фото із сімейного архіву Олександри Степанської

упродовж XIX ст. служили на теренах Поділля. О. Іван Яструбецький, як згодом і Длугопольські, підтримував українознавчі питання і приєднався до етнографічної роботи кінця 1860-х років, створивши розвідку «Етнографические сведения Подольской епархии Гайсинского уезда села Ладыжинских хуторов приходского священника Иоана Яструбецкого» (1869) (Путівник, 2005, с. 129). Нині невідомо, за яких обставин о. Іоанн відгукнувся на український «виклик» епохи, але етнографічна хвиля спонукала його зробити свій внесок у важливу загальну справу. Історик Православної церкви І. Власовський, наголошуючи на нерозривності українських традицій у священницьких осередках, незважаючи на історичні умови, зазначає: «Ці діячі національної української культури, маючи зв'язок з її минулими традиціями і йдучи по тернистому шляху її творчості до кращого budouчого свого народу, свою національну свідомість отримували здебільшого у своїх духовних родинах, змалечку виростаючи в атмосфері національно-церковних традицій рідної хати, рідного українського села» (Власовський, 1957, с. 288).

Про те, що ця ініціатива І. Яструбецького цілком вписувалася в загальну картину, свідчать багато фактів. Наприклад, в одному з часописів, який виходив за редакцією Ю. Сіцинського з 1906 року, серед питань українізації служби Божої, перекладу Біблії, а також друкування проповідей та оповідань українською мовою звучали заклики збирати етнографічний матеріал. Важливість цього обґрунтовувалося тим, що, за даними перепису 1897 року, з 3 млн мешканців Поділля майже 2,5

⁵ Антоній та Єфросінія були дітьми Адама Киселевича, священника у м. Теплик. При ньому там будувалася церква, яка була знищена у 1930-х роках. Її вціліла частина належить сучасній музичній школі.

були україномовними, тобто носіями української ментальності та культури (Православне Поділля, 1906, с. 73).

Серед священицької династії Яструбецьких значною постаттю став Гнат Яструбецький (племінник о. Іоанна, син його молодшого брата Василя), член МЛТ, адміністратор та співак капели «Думка». У 1914–1918 роках він викладав у Тульчинському єпархіальному училищі і підтримував тісні дружні стосунки з М. Леонтовичем. Нині його життя та діяльність висвітлені у багатьох джерелах, зокрема у працях Л. Семенко (2007, 2024). Проте навіть у цих виданнях даються взнаки деякі похибки, що є результатом радянських заборон, приховування чи зміни інформації, особливо якщо вона стосувалася церковного минулого. Так, наприклад, авторка пише, що Г. Яструбецький народився «в родині вчителя початкових класів Василя Семеновича Яструбецького та його дружини Антоніни Андріївни» (Семенко, 2024, с. 396). Натомість Василь Яструбецький був молодшим братом Іоанна Яструбецького і також священником, одним із завдань діяльності якого було викладати у церковно-приходській школі. Статус Василя Яструбецького підтверджує один з опублікованих документів, у якому Антоніна Яструбецька з дітьми (серед яких Ігнатій) зазначена серед «священицької категорії», тобто тих, кому нарахована пенсія у зв'язку з втратою годувальника (Православне Поділля, 1906, с. 119).

Всі п'ятеро дітей Іоанна та Єфросинії Яструбецьких, про яких згадує Ніна, навчалися у київських гімназіях, зокрема сини – у Третій на Подолі; вони ж отримали юридичну освіту в Університеті Св. Володимира. З путівника «Весь Київ» за 1916 рік відомо, що старший син Дмитро Яструбецький після служби у Рівному став мировим суддею київської шістнадцятої ділянки, яка охоплювала місцевість від пам'ятника Гр. Бобринському на Бібіковському бульварі до станції Вокзалу, Кадетське шосе та Безаківську вулицю (Календар, 1916, с. 420).

З огляду на життєві обставини, найбільш плідним виявилось спілкування Ніни Длугопольської (а в майбутньому подружжя Драй-Хмар) зі старшою дочкою глибочанського священника – Ольгою Яструбецькою, а також її сім'єю. Географічно контакти відбувалися на Поділлі, в Петербурзі, Києві. Н. Длугопольська зазначає, що Ольга Яструбецька «була одружена з Кравз-Тарновським»⁶ <...> Він скінчив військову медичну академію» (Митці на прицілі, 2918, с. 448). Постать доктора медицини та тайного радника Павла Івановича Кравз-Тарнавського (1857–1918) ще не ставала

предметом наукового осмислення, проте вона заслуговує на увагу з точки зору науково-практичного внеску як у медицину, так і в розвиток київської урбанізації. По-перше, ім'я лікаря зустрічається у багатьох медичних дореволюційних енциклопедіях. Відомим воно стало завдяки винаходу «шини для імобілізації стегна», що використовувалася для переносу військових поранених. По-друге, він збудував прибутковий будинок на вул. Костянтинівській, 24, що біля кінотеатру «Жовтень» і зараз має статус пам'ятки. Хоча авторка зазначає, що сім'я Кравз-Тарнавських мала «свій 6-поверховий будинок на Подолі, який тільки що закінчили будувати перед війною» (Митці на прицілі, 2918, с. 450), вона дещо помилилася. П. Кравз-Тарнавський не зміг завершити будівлю, в ній всього 4 поверхи і немає ліфту, хоча шахта для нього була передбачена⁷.

В архівних документах медика зазначено, що П. Кравз-Тарнавський був з «київських громадян». Після закінчення університету Св. Володимира отримав спеціальність лікаря і служив у Київському військовому окрузі. Відряджувався в різні полки, які дислокувалися в Ямполі, Брацлаві, Каневі, Умані, Херсоні, виконував професійні доручення. З 1888 року Кравз-Тарнавський приписаний до Київського військового шпиталю, а у 1890 році Військово-Медичний навчальний комітет відрядив його на два роки до Імператорської Військово-Медичної Академії «для вдосконалення у військово-польовій хірургії». Після її закінчення йому було присуджено звання Доктора медицини. За роки своєї медичної кар'єри Павло Іванович був нагороджений орденами Св. Анни та Св. Станіслава Третього ступеня, отримав статус Тайного Радника.

Як засвідчує Ніна Длугопольська, кар'єра молодого лікаря швидко йшла вгору. Це ж підтверджують наявні архівні документи. З 1899 року Кравз-Тарнавський починає працювати у Петербурзі на Заводі Військово-Лікарських Заготівель, а у 1907 році стає його керівником. Під час Першої Світової війни, у листопаді 1915 року, не залишаючи своїх заводських обов'язків, Павло Іванович був обраний помічником керівника Головного Військово-Санітарного Управління. Після лютневих революційних подій, 9 березня 1917 року, його звільнили із Заводу, але залишили неодмінним членом Військово-Санітарного Наукового Комітету. Ці обов'язки медик виконував до 24 січня 1918 року – дати, коли був відсторонений вже Народним Комісаріатом і за власним бажанням вийшов на пенсію.

Саме в Петрограді Михайло Драй-Хмара остаточно повернувся в бік українства, а з Кравз-Тарнавськими молоде подружжя пережило перші

⁶ У різних документах існує багато варіантів прізвищ Тарнавського: Тарновський, Тернавський. За сімейними згадками пріставка Кравз була додана для того, щоб відрізнитися від інших представників цієї дуже розгалуженої родини. Однак наразі ця версія не отримала документальних підтверджень.

⁷ В будинку досі проживають нащадки родини.

Рис. 2. Доктор медицини П. Кравз-Тарнавський з дружиною О. Яструбецькою та синами. Фото із сімейного архіву Олександри Степанської

дні революції, відчувши на собі негативні наслідки наступаючого хаосу: їхню кімнату пограбували. «Під час того, як ми говорили (Ольга Іванівна, я і Михайлик), Павла Івановича арештували на заводі й привели його під вартою до приміщення» (Митці на прицілі, 2018, с. 449–450). Вони відразу втекли до Києва. Нові володарі будинку дозволили їм «оселитися в «дворниці», тобто маленькій кімнатці-комірці під сходами будинку» (Митці на прицілі, 2018, с. 450). Хоча авторка вважає, що медик відразу помер у Києві, в його документах збереглося прохання про призначення йому пенсії у квітні 1918 року в Петербурзі. Його могила у Києві не знайдена. Дружині доктора медицини довелося пережити нелегкі часи, голод, еміграцію молодшого сина, репресії та втрати близьких. Залишившись у скрутних умовах, вона жила з того, що давала уроки музики. Загинула вона у 1942 році, разом з онуком в своєму будинку, під час блокади від прямого потрапляння бомби.

Ще один яскравий спогад Ніни Драй-Хмари присвячений родичу та молодшому сину Кравз-Тарнавських Леоніду, її першому коханню. Спротив спостерігався з боку їхніх батьків, бо матері були двоюрідними сестрами. Окрім того, «Павло Іванович робив заходи, щоб одружився Льоня з дочкою художника Пимоненка <...> Ользі Іванівні Пимоненко уже подарував декілька своїх картин» (Митці на прицілі, 2018, с. 450). Картини видатного українського художника «Сінокос» та «Різдвяні ворожіння» знаходились у петербурзькому помешканні Кравз-Тарнавських. А образ Леоніда назавжди залишився на картині М. Пимоненка «Суперниці.

Біля криниці», написаний у Малютянці під Києвом, де зараз розташований невеличкий музей українського художника (юнаку тоді було двадцять років).

Корективи вніс жовтневий переворот. Леонід опинився за кордоном, в Тунісі, потім у Парижі. Працював інженером зв'язку, викладав в інституті та спілкувався з еміграцією. Серед його контактів, зокрема, був відомий артист балету та киянин за народженням Серж Лифар. Похований у Каннах. Про стосунки з видатним артистом балету розповіла єдина донька Леоніда Анна Кравз-Тарнавська, яка була ученицею С. Лифаря у балетній школі при Паризькій опері. Анна почала танцювати дуже рано, вступила до балетної школи. Вона згадує, що С. Лифар неодноразово відвідував їхню домівку. Через ранню втрату батьків вона не змогла продовжити балетну кар'єру. Нині вона проживає у передмісті Ліону, і багато років є режисером аматорського театру та дитячої театральної студії. Знялася у фільмі «Ранок понеділка» відомого грузинського режисера Отара Іоселіані (Бесіда з А. Кравз-Тарнавською, 2021).

Необхідно підкреслити, що, окрім яскравої україноцентричної позиції, музичний та культурно-мистецький складники були важливою частиною життя великої священицької родини. Після навчання у єпархіальному училищі або гімназії на фортепіано грали дочки священиків, двоюрідні сестри Анна Киселевич та Ольга Яструбецька. Своїх дітей вони також навчали музики. На фортепіано грала Ніна Драй-Хмара, піаністичну кар'єру зробила і Оксана Ашер. У Києві, зокрема, вона була ученицею видатного педагога Костянтина Михайлова (Вусатюк, 2024, с. 24). В еміграції закінчила Празьку консерваторію та Вищу школу, брала приватні уроки фортепіано у Мюнхені, відвідувала Брюссельську королівську консерваторію. Дочка Миколи Длугопольського, брата Ніни, Марія, також була піаністкою, викладачкою Львівського музичної школи-інтернату імені С. Крушельницької. Танцям та українському театру присвятив своє життя Анатоль Демо-Длугопольський, племінник Петра Длугопольського. Знаковою постаттю у великій родині став видатний український музикознавець Микола Грінченко.

Подібне артистичне різнобарв'я спостерігалось у родині Яструбецьких-Кравз-Тарнавських. Останні спілкувалися з художником Миколою Пимоненком та підтримували його, а Леонід Кравз-Тарнавський був образом його картин. Його дочка Анна навчалася балету у С. Лифаря та присвятила себе театру. Дві дочки священика Яструбецького гарно співали. Наступні покоління також продовжують музично-театральну традицію родини.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз «Зустрічей» Ніни Драй-Хмари як презентації українського регіонального культурного та мистецького середовища довів

ефективність вивчення джерел особового походження, які стосуються майже знищеної за радянських часів верстви українського священства Поділля та їхніх нащадків. Спогади авторки джерела не тільки відтворюють наповнені різновекторними подіями контексти історії української культури та мистецтва, але й висвітлені через сімейну ретроспективу. Вони увиразнюють україноцентричність церковних родин, яка віддзеркалювалася у духовній праці на користь українського народу, поширенні української мови, інтереси до українських видань, етнографічній роботі, спілкуванні зі свідомими українцями, принциповій позиції щодо української автокефалії. Важливим елементом активного культуротворення розглянутої священницької родини Поділля є опора на мистецькі (музичні) цінності як засіб збереження і трансляції національної традиції.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибинному вивченні діяльності священників Поділля та їхнього внеску в українську культуру та музичне мистецтво.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блажевич, Ю. (2018) Подільське православне духовенство напередодні в добу української революції 1917–1921 рр.: наук.-попул. моногр. вид. Хмельницький: Колесник С. URL: http://resource.history.org.ua/publ/green_2007_10_265.
2. Бойко-Блохин, Ю. (1987) Важливий документ Церковної Ради УАПЦ з 1941 року. *Український історик. Журнал історії і українознавства* / за заг. ред. Л. Винара. Нью-Йорк, Торонто, Мюнхен. Числа 1–4 (93–96), 24, 128–136. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3393/file.pdf>.
3. Власовський, І. (1957) Нарис історії Української Православної Церкви. Т.3. Репринтне видання. Київ, 1998. URL: <https://diasporiana.org.ua/religiya/7447-vlasovskiy-i-naris-istoriyi-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-t-3-xviii-hh-st>.
4. Вусатюк, Н. (2024) Нові факти до біографії Оксани Драй-Хмари (Ашер). *Слово і Час*, 4 (736), 21–40. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/1146>.
5. Гальченко, С. (ред.) (2018) Митці на прицілі. Михайло Драй-Хмара. Харків: Фоліо. URL: https://nashformat.ua/products/myhajlo-draj-hmara-myttsi-na-priysili-915317?srltid=AfmBOopGO-bQSI39qC23Zt3NOE_619mKn5p0IPTuxMeOSfITkq9rspZV.
6. Грінченко, А. (2009) Спогади про батька Миколу Олексійовича Грінченка. *Студії Мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно*. Число 2 (26). Київ: ІМФЕ, 2009, 77–84. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/921dc1d1-bf50-499e-87d4-9a0ef19efb83/content>.
7. Губар, А. (1999). Духовенство московської патріархії в Україні на службі у Гітлера: 1941–1944 роки. Київ: Наук. тов. св. митр. П. Могили. URL: https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/187075/1/Xelisufleba_Da_Sazogadoeba_2015_N1%2833%29.pdf.
8. Демо-Длугопольський А. URL: <https://libraria.ua/search/?Search=Демо-Довгопільський&fbclid=Iw>

ZXh0bgNhZW0CMTAAAR2DNJqW1znrvOWB8B_eGs2eWWaCul-CK1aQbg-BmhKg07NjJNiDyp7HPJM_aem_D2zcZKAB7zu_Dqgr3B6Yaw.

9. Календар, Довідкова та Адресна книга. (1916). Київ. URL: https://archive.org/details/VesKiev/1916_KSAK_Kiev_1916/mode/2up?view=theater.
10. Кошель, О. (2020) Роль православного духовенства правобережної України у захисті прав і свобод селянства (друга половина XIX – початок XX ст.). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*, 2, 45–51. URL: <https://hj.chnu.edu.ua/hj/article/view/269>.
11. Лерун, Ю. (2013) Генеалогічні матеріали у Фондах Державного Архіву Вінницької області та форми роботи з ними. *Генеалогія: збірка наукових праць* / гол. ред. В. Смолий; упорядн. В. Томазов. Київ: ВД «Простір», 1, 55–60. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0017865>.
12. Православне Поділля. (1906). Р. 1, № 1.
13. Православне Поділля. (1915). Р. 10, № 25.
14. Семенко, Л. (2007) «Іх поєднала пісня Леонтовича...» [“They were united by Leontovych’s song...”]. Вінниця: ПП «Едельвейс і К».
15. Семенко, Л. (2024) Наш тихий геній Леонтович. Дніпро: Видавець ФОП Максимовська Ю.
16. Сіцинський Юхим Йосипович. URL: https://www.odk.km.ua/?dep=1&dep_up=1076&dep_cur=1116#gsc.tab=0.
17. Скрипник, Г., (2005) Путівник по особових фондах Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського / заг. ред. Г. Довженюк. Київ: ІМФЕ ім. М. Рильського. 129 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007215>.
18. Ямковий, І. (ред.) (2016) Рідні села Глибочок і Скибинці. Нариси з історії сіл та окремих громадян. Київ: ТОВ «Юрка Любченка». URL: <https://library.vn.ua/elbooks/downloads/istoriya-mist-i-sil.pdf>.
19. Бесіда з Анною Кравц-Тарнавською (червень 2021 року). Особовий архів Степанської О., 1–12.

REFERENCES

1. Blazhevych, Yu. (2018) Podilske pravoslavne dukhovenstvo naperedodni i v dobu ukayinskoyi revolyutsiyi 1917–1921 rr. [Podil Orthodox clergy before and during the Ukrainian revolution of 1917–1921]. Khmelnytskyi: Kolesnyk S. [in Ukrainian].
2. Boyko-Blokhyn, Yu. (1987) Vazhlyvyi dokument Tserkovnoyi Rady UAPTS z 1941 roku. [An important document of the Church Council of the UAOC since 1941]. *Ukrayinskyy istoryk. Zhurnal istoriyi i ukayinoznavstva / Pid zahalnoyu redaktsiyeyu Lyubomyra Vynara. Nyu-York, Toronto, Myunkhen – Ukrainian Historian. Journal of History and Ukrainian Studies / edited by Lubomyr Vinar. New York, Toronto, Munich. Issues 1–4 (93–96), 24, 128–136* [in Ukrainian].
3. Vlasovs'kyi, I. (1957) Narys istoriyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy. T.3. Repryntne vydannya [Vlasovs'kyi, I. (1957). An Essay on the History of the Ukrainian Orthodox Church. Vol. 3. Reprint edition]. Kyiv, 1998. Retrieved from: vlasovskiy-ivan-narys-istorii-ukrayinskoi-pravoslavnoi-tserkvy-tom-iii.pdf [in Ukrainian].
4. Vusatyuk, N. (2024) Novi fakty do biohrafiyi Oksany Dray-Khmary (Asher). [New facts to the biog-

raphy of Oksana Dray-Khmara (Asher)]. *Slovo i Chas* – *Slovo i Chas*, 4 (736), 21–40 [in Ukrainian].

5. Hal'chenko, S. (red.) (2018) *Myttsi na prytsili*. Mykhaylo Dray-Khmara. [Artists in the crosshairs. Mykhailo Dray-Khmara]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

6. Hrinchenko, A. (2009) *Spohady pro bat'ka Mykola Oleksiyovycha Hrinchenka*. [Memories of Mykola Oleksiyovych Grinchenko's father]. *Studiyi Mystetstvoznachchi: Teatr. Muzyka. Kino. Chyslo 2* (26). Vydavnytstvo IMFE. – *Art Studies: Theater. Music. Cinema. Issue 2* (26). Publishing House of the International Monetary Fund. Kyiv, 2009, 77–84 [in Ukrainian].

7. Hubar, A. (1999) *Dukhovenstvo moskovs'koyi patriarkhiyi v Ukrayini na sluzhbi u Hitlera: 1941–1944 roky*. [The clergy of the Moscow Patriarchate in Ukraine in the service of Hitler: 1941–1944]. Kyiv: Nauk. tov. sv. mitr. P. Mohyly. [in Ukrainian].

8. Demo-Dlugopol's'kyi Anatoliy. [Demo-Dlugopolsky Anatoly]. Retrieved from: libraria.ua/search/?Search=Демо-Довгопільський&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR2DNJqW1znrvOWB8B_eGs2eWWaCul-CK1aQbg-BmhKg07NjNiDyp7HPJM_aem_D2zcZKAB7zu_Dqgr3B6Yaw [in Ukrainian].

9. Kalendar, Dovidkova ta Adresna knyha. (1916). [Calendar, Reference and Address book]. Kyiv. Retrieved from: https://archive.org/details/VesKiev/1916_KSAK_Kiev_1916/mode/2up?view=theater [in Ukrainian].

10. Koshel', O. (2020) *Rol pravoslavnoho dukhovenstva pravoberezhnoyi Ukrayiny u zakhysti prav i svobod selyanstva (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)*. [The role of the Orthodox clergy of Right-Bank Ukraine in protecting the rights and freedoms of the peasantry (second half of the 19th – early 20th centuries)]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha: Istoriya – Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi University: History*, 2, 45–51 [in Ukrainian].

11. Lahun, Yu. (2013) *Henealohichni materialy u Fondakh Derzhavnoho Arkhivu Vinnyts'koyi oblasti ta formy roboty z nymy*. [Genealogical materials in the funds

of the State Archive of Vinnytsia region and forms of work with them]. *Henealohiya. Zbirka naukovykh prats' / Holova redkolehiyi V. Smolii; uporyadnyk V. Tomazov*. Kyiv: VD “Prostir”, 1, 55–60. – *Genealogy. Collection of scientific works / head of the editorial board V. Smolii; editor V. Tomazov*. Kyiv: Publishing House “Prostir”, 1, 55–60 [in Ukrainian].

12. Pravoslavne Podillya. (1906) [Orthodox Podillia]. Vol. 1, No. 1 [in Ukrainian].

13. Pravoslavne Podillya. (1915) [Orthodox Podillia]. Vol. 10, No. 25 [in Ukrainian].

14. Semenکو, L. (2007) “Yikh poyednala pisnya Leontovycha...”. [“They were united by Leontovych's song...”. Vinnytsia: PP “Edelweiss and K” [in Ukrainian].

15. Semenکو, L. (2024) *Nash tykhyy heniy Leontovych*. [Our Quiet Genius Leontovych]. Dnipro: Publisher of FOP Maksimovska Yu. [in Ukrainian].

16. Sitsins'kyi Yukhym Yosypovych. [Sicinsky Efim Iosifovich]. Retrieved from: https://www.odp.km.ua/?dep=1&dep_up=1076&dep_cur=1116#gsc.tab=0.

17. Skrypnik, H., zah. red. Dovzhenyuk, H. (2005) *Putivnyk po osobovykh fondakh Arkhivnykh naukovykh fondiv rukopysiv ta fonozapysiv Instytutu mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnologiyi im. M. Ryl's'koho*. Guide to the personal funds of the Archival Scientific Funds of Manuscripts and Phonorecords of the M. Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology. NAN Ukrainy]. NAS of Ukraine. Kyiv, IMFE named after M. Rylsky. Kyiv, 129 [in Ukrainian].

18. Yamkovyy, I. (red.) (2016) *Ridni sela Hlybochok i Skybyntsi*. *Narysy z istoriyi sil ta okremykh hromadyan*. [Native villages of Hlybochok and Skybyntsi. Essays on the history of villages and individual citizens]. Kyiv: LLC “Yurka Lyubchenko” [in Ukrainian].

19. Besida z Annoyu Kravz-Tarnavskoyu (Cherven' 2021 r.). [Conversation with Anna Kravz-Tarnavska (June 2021)]. *Personal archive of Stepanska O.S.*, 1–12 [in Ukrainian].

Cultural and artistic potential of the Podillian priestly family: scientific reflection on the memories of Nina Dray-Khmara

Oleksandra Stepanska

PhD in Art History,

Teacher of music-theoretical disciplines

the Conservatory of Music Barcelos in

Portugal

ORCID: 0009-0009-6605-6684

The article is devoted to the history of one of the extensive Ukrainian families that formed in the priestly environment of the Ukrainian Podillia, which included several generations of the Dlugopolsky, Kyselevich, Yastrubetsky and Kravz-Tarnavsky. The purpose of the article is a cultural and art historical analysis of the memoirs of Nina Dray-Khmara, as well as the restoration of genealogical and friendly ties between representatives of the priestly community of Podillia and their descendants, in particular those who became an important link in the Shot Renaissance. The research methodology was determined by the methods of cultural and social anthropology, artistic genealogy, memoirs and musical regionalism. They allowed us to trace the cause-and-effect sequence of various phenomena, to correct or introduce new data into circulation and restore local history, as well as to restore as objectively as possible the general picture of the identification of the cultural and art-critical potential of the Ukrainian intelligentsia, which was formed in the priestly center of Podillia. It is proven that the “Meetings” allow us to understand how the moral, ethical and cultural “code of values” was formed in Ukrainian-centric priestly families. It was from such centers that part of the Ukrainian intelligentsia emerged, in particular, the composer Mykola Leontovych; his friend, the administrator of the Dumka chapel, Hnat Yastrubetsky; actor and director of the Rivne Theater Anatol Demo-Dlugopolsky, and others. In turn, the Dlugopolsky family was joined by the poet and scientist Mykhailo Dray-Khmara; musicologist and director of the Institute named after M. Lysenko Mykola Grinchenko; historian, student of M. Hrushevsky, priest Mykhailo Karachivsky. Prospects for further scientific research are outlined, which consist in an in-depth study of the activities of the priests of Podillia and their contribution to Ukrainian culture, in particular musical culture.

Keywords: priests of Podillia, Mykhailo Dray-Khmara, Nina Dray-Khmara, priest Petro Dlugopolsky, Kravz-Tarnavski, cultural “code of values”, Ukrainian music culture.